

Рецензия

на дисертационен труд на тема „Адаптивни модели на обучение в Техническото професионално образование според професионалните способности и интереси на учениците“

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование Педагогически науки по ПН 1.2. Педагогика (Професионално образование)

Автор: Илиян Василев Василев

Рецензент: проф. дпн Янка Динкова Мерджанова, СУ „Св. Кл. Охридски“, ФП, Катедра Дидактика

Общо представяне на процедурата и кандидата: Обучението и дейността на докторанта протичат до този момент интензивно, с изявена негова инициативност и ангажираност както по отношение на разработване на дисертационния труд, така и по отношение на преподавателски ангажименти във факултета и извън него, публични изяви и участие в дейността на ФП. Авторът завършва и представя предсрочно дисертационното си изследване, но това не е за сметка на неговото качество, тъкмо обратното. Процедурата във ФП до този момент е коректна, прецизна спрямо ЗРАСПП. Кандидатът отговаря на националните наукометрични показатели.

Актуалност и значимост на темата: Едни от най-древните, класически, актуални, стратегически, модерни и бъдещни проблеми на образователните практики на човечеството са тези на Професионалното образование и обучение. И независимо (или точно поради това), че днешният глобален свят осъзнава и усеща ключовата значимост на професионалната подготовка и устойчивата професионална реализация на човека, проблемите и предизвикателствата в тази сфера се роят непрекъснато и пропорционално на новите опити за по-оптимално случване на процесите. За българската действителност на професионалното образование и подготовка необходимостта от намиране на работещи реалистични решения на нормативно, системно, институционално, процесуално обучаващо, персонално личностно, на кадрово равнища е огромна. Натрупаните през годините препятствия са значителни.

Въведението представя силна аргументация и обосновка на проблемната област като изследователска територия с фокусирани и съответни цел, задачи, 4 изследователски въпроса.

1- Кои от проучените модели на образование могат да бъдат приложени в професионалното обучение?

2- Как тези модели на обучение да бъдат адаптирани към потребностите и интересите на учениците?

3- Каква промени трябва да се направят, за да се приложат адаптивни модели на обучение – в нормативната рамка, в организацията на учебния процес, в учебното съдържание, в оценяването на професионалните знания и умения?

4- Приложими и ефективни ли са предложените адаптивни модели при обучението на учениците от техническите професионални гимназии?

Първа и Втора глава отговарят на 1 и 2 въпрос, Трета и Четвърта глава – на 3 и 4-ти въпрос.

Съдържателна оценка на труда: Трудът обхваща 215 с., от които 182 текст, 16 с. приложения. Литературата е от 245 източника – 62 на кирилица, 183 на латиница, и 10 електронни ресурса. *Първа глава* необходимо и съвсем точно, компетентно теоретизира основните понятия и реалности, с обобщения и авторови позиции; съпоставя общо и професионално образование; специфицира техническото професионално образование. **Имам известни съображения и относно технологичната интеграция и институционалните ѝ модели.** Тук очаквам по-актуални извори и от българските водещи специалисти. *Втора глава е концептуална* – много аргументирано, критически, оценъчно, приложно ориентирано се представят 5 модела на професионално образование, като четвъртият е авторски – насочен към талантиливи ученици, към такива с ниска мотивация, смесен (по математика и БЕЛ), за утилитаризиране на учебното време и развитие (авторския), за акредитиране на предходни постижения и резултати. Много правилно авторът насочва и 5-те модела към промени в самата същност и характерология на системата на ПО като синергетическа – комуникираща и адаптираща се гъвкаво, разговаряща с околния пазарен контекст и със самата себе си като участници. *Трета глава* представя изключително прецизен като замисъл и прецизно осъществен дизайн на емпирично проучване сред 1027 ученици, 63 учители и 10 експерти. Последователно се адаптират и редуцират индикаторите и критериите за оценяване на качеството на ПО според Европейската рамка, анализират се резултати от анкетните карти за учители и ученици, от експертната карта по метода Делфи. Правят се съпоставки, анализи, изводи. *Четвърта глава е стратегическа, прогностична, контекстуална: пазар на труда – обществено благоденствие – професионално образование – лично благополучие и реализация – така че ВСИЧКИ ЗАИНТЕРЕСОВАНИ ВЗАИМНО ДА ПОДПОМАГАТ УДОВЛЕТВОРЕНИЕТО СИ. Това последното ми се иска да се открие като неизбежна тенденция в синергичното развитие и еволюиране на социалните системи, каквато е и ПРОФЕСИОНАЛНО-ОБРАЗОВАТЕЛНАТА, ако искат да се самосъхранят и регенерират.*

И така, предложената дисертация е изключително навременна и изключително претенциозна (по неизбежен неволен начин) – защото млад изследовател разработва кръга от въпроси за теоретико-практическата професионална подготовка на младия човек на личностно равнище като обучаващи модели. Но всъщност, за да се случат предлаганите решения, следва да разчитат на почти революционни промени в Институцията Българско Професионално Образование във всичките ѝ аспекти и в съизмерим световен контекст. Успешното разработване на темата става възможно само защото авторът е вече практик със сериозен продължителен международен преподавателски опит в сферата на професионално образование в друга образователна култура при съхраняване на връзката с българската действителност и практика. Анализираните, оценени, модифицирани, представени и опитани различни модели на професионална подготовка в процедура на теоретико-емпирично апробиране за българските професионални гимназии, в търсене и отсяване на възможности за реалистични подобрения стигат до заявената си изследователска цел, но и откриват **крайна цел и смисъл – професионалната и жизнена съдба на младия човек, ирадираща стратегически върху просперитета на националното стопанство и обществения просперитет.** Изрично акцентирам върху тази посока на **ценностната ориентация на автора – от личностния потенциал към**

системата и обществото, от устойчивата лична професионална мотивация към нарастване на общия ни потенциал, качество на живот и жизнено богатство. **И отговорността на системата** да подкрепи и улеснява този личен потенциал, а не да го затруднява.

Самият автор е въплъщение на тази посока с вдъхновението, мобилизацията, непримиримостта, вярата и ангажираността си. Те прозират и в осъществените изследователски дейности, и в текста на труда.

Автореферат и публикации: Като докторант кандидатът защитава предсрочно и едновременно с това – с множество научни публикации и в научна периодика, и от научни форуми. Авторефератът отразява пълноценно съдържанието и приносните моменти на дисертационния труд.

Приносни моменти: Напълно приемам съдържателно оформените от кандидата в две основни групи: теоретични и практико-приложни.

И систематизирам ОБОБЩЕНО следните съществени за мен, които отличават иновативното в труда на Илиян Василев:

1. Теоретически иновативен прочит и *адаптивен критически анализ на водещи международни модели* на професионално обучение и подготовка.
2. Изграден *концептуален авторски модел с аспекти на теоретико-емпирична-приложна стратегическа и оперативна визия* за професионално обучение и подготовка в българските професионални гимназии.
3. Експедитивно *дълбинно емпирично сондажно проучване с оригинални данни и резултати*, с авторска ангажирана и отговорна интерпретация – както за качествата на Модела STRONG, така и за неговото поетапно внедряване в БПО.
4. *Категорични определени изследователски изводи, обобщения, позиции, предложения за решения, които могат да се дискутират, но с яснотата си са вече надежден пункт и маркер за активна работа в системата на всички нейни равнища.*

Критични бележки, въпроси и препоръки, които не отменят високите достойнства на труда:

1. **Трудностите за реализация** на моделите на обучение се нуждаят от още по-добра систематизация и диференциация по хоризонтал и вертикал в системата (каквато е сега). *Стъпките за трансформирането ѝ в синергична* тепърва предстоят като моделиране на теоретическо, като визионерство и случване на практическо равнище.
2. **Ето защо, препоръка и очакване едновременно** – ясно аргументирано открояване (в монография или друго издание) на *стратегическата „хипотетична“ (цит. по Василев) визия*, изискваща продължително нормативно и институционално пре-нареждане чрез многоравнищно съгласуване, *от оперативните възможни и реалистични решения*, възможни още сега.
3. **Въпрос** – какво от модела STRONG е приложимо още сега в българското професионално образование?
4. **Въпрос** – кой ще обучава учители и управленци? Кой ще обучи учителите? - т.е., проблемът за **педагогическата и университетска подготовка** на

учителите в ПОО и за учебниците – мнение на докторанта и възможни решения?

5. **Въпрос** – моделите на обучение заимстват от други образователни, пазарни, социални, народо-психологически културни условия. Независимо от глобализацията, все пак – *как авторът отчита културната българска специфика като традиции и дадености в Българското професионално образование? Смята ли в бъдеще да отдели повече време и усилия в тази посока, като твърде определяща детерминанта за възможното и подходящото за РБ?*

Заключение: Още много същински проблеми осветява и дълбинни въпроси поражда трудът на Илиян Василев, което е вече белег за ефективност на научното изследване. Резултатите от работата на докторанта са нещо и много радващо с привкус на изненада заради „проблематичността на научната проблематика“ в съчетание с кризисната ситуация на практиката, но и нещо много естествено, предвид характерологията на научното ръководство, осъществено от един от водещите и признати академични специалисти в областта на професионалното образование – доц. д-р Илияна Петкова. За пореден път тя компетентно и прецизно направлява изследователски преформиращи процедури в тази област.

На базата на всички споделени аргументи от административно-нормативен, наукометричен и качествено-изследователски характер, с убеденост предлагам на членовете на научното жури да подкрепят присъждане на докторант Илиян Василев образователната и научна степен „доктор“ по ПН 1.2. Педагогика (Професионално Образование).

София
01.03.2026 г.

Рецензент:
(проф. дпн Я. Мерджанова)